

zultati za posamezne dežele (ZČ 24, 1970, 39—51), Janka Pleterskega o »slovenski politiki in jugoslovanskem vprašanju med prvo svetovno vojno« ter Lojzeta Udeta o »deklaracijskem gibanju pri Slovencih« (ZČ 24, 1970, 191—207, nekoliko razširjeno). Širši časovni obseg je imelo predavanje Jožeta Šorna »o nacionalnem poreklu velikega kapitala v industriji, rudarstvu in bančništvu na slovenskem ozemlju«, ki se je nanašalo na zadnje stoletje obstoja habsburške monarhije (JiC 8/1969, št. 4, 136—144), ker pa časovna opredelitev iz naslova ni bila razvidna, je bil razporejen v programu v jugoslovansko obdobje. Končno sta prispevala za obdobje NOB Tone Ferenc referat o »raznarodovalni politiki nemškega okupatorja v Sloveniji« (JiC 8/1969, št. 4, 174 do 179 — poročilo o glavnih rezultatih predavateljve velike monografije) in France Škerl referat »o nekaterih specifičnih oblikah v narodni zavesti primorskih Slovencev v najnovejši dobi, zlasti v dobi NOB« (JiC 8/1969, št. 4, 179—184).

Le v prvi sekciji je prišlo do nameravanega sodelovanja z jezikoslovci, ki so za Slovence in za Hrvate prispevali zelo pomembne poglede na oblikovanje etnične skupnosti glede na razvoj knjižnega jezika in na različne momente pri tem razvoju. Migracijski in podobni procesi so bili obravnavani še vedno na stari način, tj. s pomočjo arhivskih virov, vendar je to delo prispevalo zlasti za Makedonijo zelo pomembne nove rezultate glede obsega in tempa islamizacije in priseljevanja turškega življa. Podobnega pomena sta bila tudi dva referata o zgodovini Bosne v 15. in 16. stoletju. V celoti je bila v tej sekciji pri referatih in diskutantih najbolj prisotna globinska analiza široko postavljenih vprašanj, tako da se je mogla usmeriti diskusija v precejšnji meri posebej v vprašanja uporabljene metode. Tudi v večjem številu referatov iz 19. in začetka 20. stoletja so bila obravnavana široka vprašanja in se je kazala težnja po njihovi globlji analizi, čeprav se je pri drugem delu referatov čutila večja razdrobljenost zlasti pri tistih predavanjih, ki so postavila težišče na delne aspekte politične zgodovine. Še močneje je bilo čutiti to pri predavanjih iz novejše zgodovine.

Izkušnje organizatorjev programa tega kongresa bodo vsekakor mogle koristiti pri naslednjem zborovanju jugoslovanskih zgodovinarjev, ki bo leta 1973 in za katerega je že določena kot okvirna tematika »vas in mesto v zgodovini, posebej glede na njuno medsebojno razmerje«, zopet v vseh zgodovinskih obdobjih.

Bogo Grafenauer

VI. KONFERENCA ZGODOVINARJEV DELAVSKEGA GIBANJA V LINZU OD 15. DO 19. SEPTEMBRA 1970

Vsakoletna konferenca zgodovinarjev delavskega gibanja v Linzu, to pot že šesta, je bila od 15.—19. septembra 1970 (gl. poročilo o peti konferenci v ZČ XXIII, 3—4, 1969, str. 302—304). Udeležilo se je 97 udeležencev iz osemnajstih držav. Na tem zborovanju, ki je bilo zasnovano zelo široko in res vključuje skoraj vse raziskovalce, ki se ukvarjajo s problematiko delavskega gibanja, sta bili letos kot običajno dve osrednji temi: Politika in cilji delavskih strank med prvo svetovno vojno in pa metodološka tema Historiografija pariške komune. Letošnje zborovanje žal ni bilo tako zanimivo in tehtno kot prejšnje in mnenja sem, da je glavni vzrok temu to, da je v svoji glavni temi pravzaprav obravnavalo skoraj isto problematiko kot prejšnje zborovanje, vsekakor pa tako, medsebojno povezano in odvisno, da kakšnih bistveno novih spoznanj niti ni bilo pričakovati.

V poročanju o referatih se mislim omejiti na glavne, čeprav je bilo prebranih ali povzetih tudi mnogo manjših, v katerih so predstavniki posameznih držav poročali o tematici glavne teme v svojih državah ali narodih. Vendar pa je težišče na obravnavanju stališč nemške socialne demokracije in so o njej govorili glavni referati. S. Miller, E. Matthias in H. Weber (ZRN) so skupaj pripravili referat o nemških socialistih med

prvo svetovno vojno, referat, ki je vzbudil največ diskusij, in ki tudi vsebuje vso najbolj bistveno problematiko socialne demokracije med prvo svetovno vojno. Ob začetku vojne je pri večini članov te parlamentarne frakcije vladalo subjektivno prepričanje, da je vojna obrambna in s cesarjevimi besedami, da ne pozna več strank, ampak samo še Nemce, so mislili, da je končano razdobje diskriminacije socialne demokracije. Nesporno je takšno mnenje prevladovalo tudi v pretežni večini socialdemokratskega delavstva. Močno vlogo je imela tudi proticaristična tradicija. Ob začetku vojne je obstajala v nemški socialnodemokratski stranki zelo majhna revolucionarna skupina na levi ter precejšnja manjšina na desni, medtem ko je bila večina sredinska in odprta za desne in leve vplive. Opozoriti je na vpliv sindikatov, ki so v vojni videli šanso, da uresničijo svoje sindikalne zahteve. Za večinske socialiste je z izbruhom februarске revolucije postala vprašljiva ideološka legitimacija vojne, saj je bil osovraženi carizem vržen, osvoboditev zatiranih narodov pa naj bi bil pozitiven cilj vojne. To stališče je ustrezalo stališču vodilnih socialdemokratskih grupacij na zahodu v odnosu do vojne proti Nemčiji in kajzerju. Zaradi mirovne ofenzive neodvisnih socialistov so tudi večinski socialisti morali pristati na mirovno resolucijo v parlamentu 19. julija 1917. Velika nasprotja so se pokazala ob stockholmskem memorandumu o pojmovanju termina samoodločanja narodov. Za večinske socialiste se je namreč samoodločba narodov končala na mejah cesarstva in se niso hoteli odpovedati prusko-poljskim področjem, Alzaciji in Loreni, pristali bi kvečjemu na ponovno oživitvev Belgije in Srbije. Pri njih je bil poleg ostalega neprestano prisoten tudi koncept Mitteleurope. Neodvisni se sicer tudi ne bi odpovedali nemškemu teritoriju, pač pa so pristali na to, da bi manjšine znotraj rajha avtonomno odločale o svoji državni pripadnosti. Za oktobrsko revolucijo se je v Nemčiji izrekla le škrajna levica, zlasti bremenski levi radikali, spartakovci, so videli v sovjetih sprejemljiv primer; Rosa Luxembur je imel pomisleke, čeprav je imela boljševistični prevzem oblasti za pozitiven. Januarski štrajk je spontano gibanje z omejenimi in usmerjenimi nagibi brez socialističnega cilja in bolj v okviru programa parlamentarne večine. Vpliv spartakovcev je bil omejen. V drugi polovici leta je tudi že upadel vpliv boljševikov, zlasti zaradi nemške vzhodne politike. Znana je kritika Kautskega glede boljševističnih metod novembra 1917. Popularnost levih delavskih voditeljev Liebknechta in Luxemburgove je bila velika, toda bolj v tem, da sta bila borca za mir kot pa za revolucionarne cilje. Zgolj legenda je, da je za novembrsko revolucijo stala organizirana zarota, ker je bilo to spontano gibanje, začeto v vojski, ki so se ga oklenili delavci, in ni nikjer naletelo na odpor, ker je bilo izčrpanje od vojne preveliko. Revolucije niso »naredile« socialistične stranke in klic po socializmu je bil posledica novembrske revolucije, ne pa njen vzrok. Pričakovanja množičnega gibanja so se samoumevno koncentrirala na socialno demokracijo, ki je v politični zavesti veljala za tradicionalno nasprotnico kajzerjeve Nemčije, pri čemer je trenutna razcepljenost igrala samo vzporedno vlogo. Šele zjutraj 9. novembra, ko se je sprožil revolucionarni val, so se večinski socialni demokrati priključili, zato da ne bi izgubili vpliva in da ne bi iniciativa prešla na stran neodvisnih in levih radikalov. Posrečilo se jim je, da so prevzeli vodilno vlogo, ki jo je Ebert označil kot zavzetje oblasti, temeljito in popolno, podobno kot v Münchnu, toda po možnosti brez prelivanja krvi. F. Klein (NDR) in I. S. Kremer (SZ) sta imela referat o nemški levici in sumarno tudi o levicah v drugih evropskih državah. Izhajala sta predvsem iz marksistične literature in virov ter poudarila, da je bila edina pravilna ocena stuttgartske resolucije 1907 tista, ki jo je postavila levica in ki je izhajala iz interesov revolucionarnega boja pred naraščajočo imperialistično nevarnostjo. Lenin je že 1. novembra 1914 zahteval spremembo imperialistične vojne v državljansko, kar naj bi bila edina prava proletarska rešitev. Mnenja sta, da v nemškem delavskem gibanju že od začetka vojne ne moremo govoriti o enotnosti v patriotičnem smislu vladajočih razredov. Kljub temu, da je

nemška levica spoznala svojo napako iz 4. avgusta, pa v letu 1914 še ni bila zmožna ocene, da je treba z oportunizmom radikalno prekiniti in osnovati novo revolucionarno delavsko stranko, pač pa je hotela delovati v stranki sami, ker je bil večji del delavskega razreda desetletja pod oportunističnim vodstvom. Sklenitev miru in obnovitev Internacionale lahko izhaja le iz socialističnih partij držav, ki vodijo vojno, kot je bilo mnenje Rose Luxemburg, seveda pa ne gre podcenjevati levega gibanja v nevtralnih državah. Toda samo ruska boljševistična stranka je bila prava revolucionarna stranka, vsa ostala levica je predstavljala samo del sicer oportunističnih strank. V prvi polovici leta 1915 je začelo pridobivati na moči centristično gledanje in ob prehodu leta 1916/17 je nastala nova situacija, ko so se pojavile tendence po prehodu imperialistične vojne v imperialističen mir. Pod močnim vplivom ruske revolucije so se v letu 1917 izoblikovala revolucionarna gibanja v delavskih strankah. Nemška levica se še vedno ni mogla odločiti za lastno stranko, ampak se je pridružila neodvisnim socialistom, zahtevala pa je nujnost politične in ideološke samostojnosti. To so bile vzpodbude za kasnejšo ustanovitev revolucionarne stranke. Novembrska revolucija v Nemčiji ni zmaga zato, ker je s padcem monarhije sovpadel mir. Tako je meščansko socialnodemokratska koalicija večinskih strank nastopila kot reprezentant miru in republike, s tem pa je odvrгла s sebe odgovornost za vojno in to je v mnogih vzbudilo iluzijo, da se je zgodilo odločilno dejanje v boju za mir in napredek.

Raziskovalci iz Nizozemske so pripravili referat o historiografiji pariške komune. Rečeno je bilo med drugim, da je celotno obravnavanje tega fenomena precej ideološko pobarvano. Vsekakor pa je treba razčistiti vprašanje, koliko je to prva marksistična revolucija, saj so bili vadilni komunardi blanquisti in proudhonisti.

Na konferenci je bilo tudi sedem Jugoslovanov, od teh dva iz Slovenije. Prispevali so dva referata, in sicer je S. Dimitrijević (Beograd) oddal samo tekst svojega referata o stališčih srbske socialdemokratske stranke, ker je zmanjkalo časa. I. Hadžibegović (Sarajevo) pa je govoril o politiki in ciljnih bosanske socialdemokratske stranke. Zadržal se je zlasti na delovanju stranke, od pomladi 1917, ko je bilo spet uveljavljeno parlamentarno življenje, do pomladi 1919, ko se je začelo politično življenje novo nastale kraljevine SHS. Bosanski socialisti so se od pomladi 1917 močno radikalizirali in zavzemali napredna stališča. Njihovi delegati za stockholmsko konferenco so zahtevali mir brez aneksij, samoodločbo narodov, razorožitev in mednarodno arbitražo. Dne 30. decembra 1917 so pristopili k zimmerwaldskemu gibanju. Velik je bil odmev oktobrske revolucije in delovanje ruskih povratnikov. Ob reševanju agrarnega vprašanja so zavzeli isto stališče kot oktobrska revolucija. Zavręgli so Rennerjevo koncepcijo o kulturni avtonomiji in tudi Scheidemannov nacionalizem ter pristajali na stališča Kautskega in Lenina. Na socialdemokratski konferenci v Zagrebu 6. oktobra 1918 so nastopili proti sodelovanju v Narodnem veću in se zavzemali za federativno balkansko republiko »u koju će Srbi, Hrvati i Slovenci kao potpuno kulturno i politički ujedinjena jugoslovenska nacija ući sa ostalim balkanskim narodima Bugarima, Rumunima, Grcima i Arbanasima, u kojoj će Makedonija činiti samostalnog člana federacije.«

Živahna debata se je razvila na občnem zboru ITH (Internationale Tagung der Historiker der Arbeiterbewegung) na katerem smo izvedeli, da kljub podpori UNESCA žal še ni bilo mogoče natisniti gradiva prejšnjih konferenc in bodo prvi izšli šele v letu 1971, in kjer sta bili določeni temi za naslednjo, sedmo konferenco. G. Haupt (Francija) je prišel na dan z zanimivim predlogom, po katerem naj bi za glavne evropske države pripravili primerjalno socialno statistično študijo o porastu cen, o produktivnosti, zaposlovanju, proizvodnji, skratka o socialnem položaju delavcev v desetletju pred prvo svetovno vojno kar je utemeljil s tem, da je politiko in cilje ter sploh zadržanje delavskih strank ob izbruhu vojne in med njo v odvisnosti od materialne baze, ki je

seveda vsa ta reagiranja pogojila. Mnenja je bil, da je bilo sploh preuranjeno, da sta se kar dve konferenci ukvarjali s to problematiko še predno je bila narejena analiza gospodarskih in družbenih razmer. Čeprav je predlog utemeljeval z vso svojo znano galsko zgovornostjo, retorično eleganco in s tehtno argumentacijo, ga je pravzaprav podprl samo jugoslovanski tabor, vsi ostali so pa oporokali, da je premalo časa za tako poglobljeno analizo da ni ljudi, inštitutov in podobno, tako da sta prodrla temi: Masovno gibanje delavstva ob koncu prve svetovne vojne in pa Delavsko gibanje v Evropi v revolucionarnem letu 1848 (metodološki problemi socialne zgodovine). Datum konference pa je določen od 14.—18. septembra 1971. V tej debati se je morda nehoté pokazala ideološka in politična obarvanost konference, ki je kljub seznamno visokemu znanstvenemu nivoju prisotna. Prireditelji imajo namen, da bi spravili na skupni imenovalec predstavnike različnih ideoloških struj v delavskem gibanju, ki so na konferenci navzoči in da bi različna gledanja na razvoj perspektive in zgodovino delavskega gibanja pri znanstvenem obravnavanju vendarle omilila. Letos pa je konferenca prišla v doslej najhujšo dilemo, saj je bilo odprto rečeno, da se bodo ob zgodovini »Massenbewegungen« ob koncu vojne pokazale tudi tedanje ideološke napake v SZ. Razen tega je tudi povsem jasno, da se bo delo konference z obravnavanjem leta 1918 zaključilo in spet šlo na starejša obdobja ali samo specialno problematiko, ker so o popolnem razcepu v socialni demokraciji, ki ga je rodila prva svetovna vojna, stališča preveč divergentna.

Franc Rozman

ZGODOVINSKO DRUŠTVO ZA SLOVENIJO V LETIH 1968—1970

(Tajniško poročilo)

Na 17. rednem občnem zboru Zgodovinskega društva za Slovenijo dne 10. IX. 1968 v Novi Gorici je bil izvoljen 18-članski odbor, ki je v primerjavi s prejšnjim nekoliko širši, ker skuša zajeti predstavnike iz raznih delov Slovenije. Na prvi seji 26. XI. 1968 se je novoizvoljeni odbor konstituiral takole: predsednik dr. Bogo Grafenauer, podpredsednik dr. Fran Zwitter, tajnik Olga Janša, blagajnik dr. France Škerl, knjižničar dr. Voje. Ureditev arhiva Zgodovinskega društva je prevzela Ema Umek, skrb za kontakt s publicistiko je imel še nadalje dr. Janko Pleterski, organizacijo članskih sestankov pa dr. Miro Stiplovšek. Šolsko sekcijo so vodili Tomaž Weber, Branko Božič in Tine Robida, predstavnik Kronike v odboru pa je bil dr. Jože Šorn. Ostali odborniki so bili še: dr. Marjan Britovšek, dr. Ferdo Gestrin, Antoša Leskovec, Branko Marušič, dr. Vasilij Melik in zastopnik študentov Vinko Demšar.

Za člane nadzornega odbora so bili že na občnem zboru izvoljeni dr. Pavle Blaznik, dr. Marija Verbič in dr. Sergij Vilfan. Uredniški odbor Zgodovinskega časopisa je ostal nespremenjen (dr. Stane Gabrovec, dr. Ferdo Gestrin, dr. Bogo Grafenauer, dr. Milko Kos, dr. Vasilij Melik, Bogo Stupan, dr. France Škerl, dr. Jože Šorn, dr. Fran Zwitter), novi odgovorni urednik pa je postal dr. Ferdo Gestrin. Prav tako je ostalo nespremenjeno uredništvo Kronike (dr. Pavle Blaznik, France Dobrovoljc, dr. Tone Ferenc, dr. Ferdo Gestrin, Božo Otorepec, dr. Jože Šorn, dr. Sergij Vilfan) z glavnim urednikom dr. Blaznikom in odgovornim urednikom dr. Šornom. Zgodovinsko društvo je imelo svoje predstavnike tudi v uredništvih nekaterih jugoslovanskih historičnih publikacij. V redakciji JIC je sodeloval dr. Ferdo Gestrin, pri Pouku zgodovine Tomaž Weber in Ferdo Gestrin (do 1969/70) nato Branko Božič; v uredništvu Acta historica Jugoslaviae pa dr. Vasilij Melik.

V preteklem mandatnem obdobju je imel odbor 9 sej, večkrat pa so se sestale razne komisije. Na sejah je odbor reševal mnoge aktualne probleme, veliko pozornost je posvetil zlasti izdajanju društvenih glasil, kongresu jugoslovanskih zgodovinarjev v Ohridu, mednarodnem kongresu zgodovinarjev v Moskvi in organizaciji zborovanja slovenskih zgodovinarjev v Velenju.